

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՈՐԵԱՅ

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

Եր հրատարակողի ամեն ամսոյ սկիզբը:
Բաժանորդագրում է կամ խոյ վճարելի՜ ծարելյան 8 ֆր.
— 4 րբ.: — Վեցամսեայ՝ 5 ֆր. — 2 րբ. 50 կոպ.:
Մէկ Թիւն առանձին կը վճարուի 1 ֆր. — 50 կոպ.:
Խոյազրոյթեան կենդրոնավայրն է՝ Վիեննա, Միւր-
իտանիա Միաբանութեան Մայր վանքը:

Արեւելք՝ ի Կոստանդնուպոլիս եւ ի Հիփոնոմիս՝ մոյճ
Միաբանութեան վճարատուներն կը դիմա-
նախ առանց ծախքոյ, ծախքոյ:
Արեւելքի ուրիշ քաղաքներուն համար՝ յիշեալ վա-
նատուներն կը սկսի մամբոյն ծախքն հաշուի:
Ժամանակակից առանձին տակաւորութեամբ:

ԲԱԿԱՆԳԱՅԻՐԻՆ

ՈՐՈՇՈՒՄՆԿԱՆ
ՄԱՏՆՆԱԳՐԱԿԱՆ — Պր. Ամսոն Եվայէր — Լեռնեն-
ֆելտ եւ երկիր Հայոց:
ԳՐԱԿԱՆ — Բոսանայոց Գրականութիւնը: — Պատ-
մութիւն Հայ լրագրութեան:
ՈՐՈՇՈՒՄՏԳԻՏԱԿԱՆ
ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ — Մոմագործութիւն:
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ — Գործնական տնտեսագիտութիւն:
ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ
ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՆՈՐԱՎԷՊ — Գաւառիկա:
ՇԵՆՆԱԿԱՆ
ՆՈՐԱՎՈՒՐ — ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ — ՄԱՏՆԱՎՈՒՐ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԿԱՆ

ՄԱՏՆԱԿԱՆ

ՊՐ. ԱՄՈՆ ԵՎԱԿԵՐ — ԼԵՐՆԵՆՖԵԼՏ ԵՒ ԵՐԿԻՐ ՀՈՐՈՑ

(Երեւան-Երեւան)

Ա. Հայաստանն ինչպէս լինում է թերակողմ:

Հայաստանի մասին Ասիոյ դասական երկրին
մասն է նաեւ Հայաստան եւ ասոր կից Անատո-
լիական թերակողմն, Հայաստանի մանրաշին
նկատողութիւնը մարդկային գործունէութեան
հին ժամանակաց վրայ շատ լաւ մտաւորական
Հայեցումներ արձակել կը շնորհէ: Բազմաթիւ
բարձրագագաւորաց մէջ, որոնցմով դրացի գաւ-
առներէն դէպ ի Հայաստան մուտքը կը փակուէր,
սեպհական քաղաքակրթութեան շրջան մը գոյ-
ացած է, որուն հիմնական տարրերը թէեւ հին
սեմականութեան ցոյց կու տան, սակայն իւր կեր-
պաւորութեան եւ նաեւ պատմական զարգացման
մէջ ընդհանրապէս տեղական սեպհականութիւն
ու նշանակութիւն ունի: Հայական քաղաքակր-

թութիւնն ինքնագոյ չէ, բայց այն բողոքներն՝
որոնցմէ իւր սկիզբն առած է, աճեցուց զարգա-
ցուց առանց ո՛ր եւ արտաքին ազդեցութեան:
Տիեզերական պատմութեան մէջ ի Հարկէ
դարական դեր չունեցաւ Հայաստան՝ Բայց
իրեւ հին-երանեան ծաղկեալ ազգ՝ պարսկա-
կան բարձրագագաւոր պատմականութեան ապացու-
ցեալ պատահարաց եւ յայնկոյս մարական ու
ասորեստանեան աշխարհայեալութեան քանուղ
գաւառաց մէջ դիպեալ՝ այժմ անձնութեան լեզու
բողով քողեալ ամենահին դիպուածոց մէջի
դատարկութիւնը կը ընու: Ընդհանրապէս Հայ-
ական պատմութիւնն ոչ այլ ինչ մեզ կը ներ-
կայացնէ, բայց տեղական ընդարձակում մը Ե-
րանէն (պարսկական բարձրագագաւոր) անձուկ
սահմանէն անդին մինչեւ Պոնտոսի ափունքն ու
կովկասու հարաւային ստորոտը: Բայց յառաջ

Հեղինակին միտքը զայն չիմանալ, իրեւ թէ
Հայաստան պատմութեան մէջ ամենահին նշանակութիւն
չունենայ, այլ՝ ինչպէս նախիկ Բաբելոնիք՝ Եգիպտոսիք՝
Պարսիկք՝ Յայք եւ այլք իրենց ապագայեալ տիեզերական
աշխարհակալութեան պատմութեան մէջ զարգացուի-
կազմած են, այն աստիճանի դեր խաղացած չեն Հայք:
Երանէն է ամենուրեք իւր իրենց ապագայ պատմու-
թեանը մէջ Հազարդուած դէպքերն ու պատահարները, ու
բոնցմէ թերեւս հետեւընդէն, թէ մեր ազգն եւս յիշատա-
կելոց պէս նշանորդակ դեր խաղացած չլայ տիեզերաց
միայ, սակայն այժմեւ բաւարար եւ արդարաւ քննադատա-
թեան աղիւնքն ապագայեան է, թէ նոյն ստորեւոյ զեղք
ենք ընդունել եւ գործունէ, քանզանք զեղքներն եւ
առասպելներն իրականութենէ, ինչպէս ամեն ազգաց ող-
ջամիտ բանաստեղծներն ըսած են իրենց նախնական եւ անդի
ժամանակաց զուգաց եւ պատմութեան նկատմամբ, Բա-
բելոնիք երբեք իրեւ արդարեւ չունի: Եւ չորսիւն արդարեւ թէ
զամենայն ինչ իրեւ պատգամ ընդունել եւ թէ զամենայն
իրեւ աշխարհ մտքով, զոր ներքին պատմաբանք կ'առաջնէ,
չմտաւոր իմաստասէր մտաց չէ, սակայն արպի եւս առաւ-
ել չեն արգասաւոր այժմեան մանրաշին՝ դիմաթիւն
ազգի: Այն սկզբներ, որոնք թերեւս ոչ զայն իւր յառա-
հարան եւնէ Հայոց ազգը կամ լեզուն բարձրացնելու
(որպիսի է Հայոց լեզուն Կոմայ լեզու ըլլացու աշխարհ)
եւ պատմութեան մէջ տեւանի եւ նշանաւոր ընելու մասը:
Այժմեան արդարաւ դիմաթիւն քանքն է՝ իւրաքանչիւր
ազգին եւ քաղաքակրթի միջեւ գիւրն տալ, որպիսի հար-
ցեցանք իրարեւոր նոյնքն յերեւան հանել եւ Հայաստ-
անէ: Թարգմանիչ:

սիոյ սահմանագլուխն՝ եղան սահմանաքարմարդ-
կութեան եւ քաղաքակրթութեան պատմու-
թեան, աւագ խորան աշխարհի (Hochaltar der Welt)»

Երեւանէն՝ որ գեղեցիկ բարձրաւանդակ
ճեմեցեաց ձեւով սակաւ առ սակաւ կը բար-
ձրանայ, ճամբան գրեթէ հարաւային ուղղու-
թեամբ երասիսց ծաղկաւետ մարդաց մէջէն
Մասիս լեռը կը աննի: Բնականապէս լեռն ինքնին
զուրկ է բուսական զարդէ: Գետինն արտաշնոսան
լավայի զանգուածներու պատճառաւ փխրուն
է: Բարձանց վրայէն կը շողողան սառնացեալ եւ
ձիւնոպատ սարերն այս հսկայածեւ գագաթանց,
զորոնք իրարմէ կ'անջատու գրեթէ 2000 մետր
բարձրութեամբ կ'երձ մը:

Մասեաց գագաթը՝ ուր հանգեաւ Նոյոյ
տապանը, սակաւ ինչ կամարածեւ է եւ գրեթէ
200 քայլ շրջապատ ունի: Զառիթափն ի մաս-
նաւորի գէպ ի հարաւային եւ հիւսիսային արեւ-
ելք սեպ է: Այս բարձրութենէն՝ աշխարհի
ամենայն լեռանց խախտ հատարէն՝ այնպիսի
հեռապատկեր տեսիլ մեր առջեւն կը պարզի,
որ արդարեւ մեր Ալպանց շնախարհիկ
անշափս համբաւեալ տեսքերն անբացատրելի
եւ անհամեմատ աստիճանաւ կը գերազանցէ:
Մասնաւոր երբ սահեալ անցեալ բազմաթիւ
դարերը նկատենք, որոնք մարդկային ազգին
առասպելաց մտածախղիւն մէջ կը կորնչին, յի-
նարի որ ուրեք այնպէս շարժիչ եւ յուզիչ են՝
որպէս աստ:

տանցող Գաֆուր-Քալիպիզի գիմաց կարող են պար-
ծիլ իրենց Մկրտիչ Պեշխուշէթովի, բայց կը սեւա-
լին եթէ մասածն որ Բաֆֆիի համաշխարհ եւ Բաֆ-
ֆիի հեղինակութիւնն ու գործունեութիւնն ունե-
ցող վիպասան ունեցած են կամ ունին իրենց մէջ:

Հայ գրականութեան այս նշանաւոր պատմա-
որն, որ այժմ արդէն իւր յիշմարտը ամաց շրջանը
կը կատարէ, ճանաչ է Պարսկաստան եւ այն տեղ է
առած իւր սկզբնական կրթութիւնը: Քանի մի տարի
վաճառականութեան եւ հայերէն լեզուի վարժա-
պետութեան պարապելէ ետեւ՝ Բաֆֆի կը հան-
դիպի Թիֆլիսի մէջ Մշակին, կամ ճշգրտագին եւս՝
Մեծապ. Պր. Գր. Արծրունւոյն, որ իւր լրագիրն
ուզելով ծառայեցնել ժողովրդական գործին, ուրիշ
խմբագիրներու նման չէր աշխատեր իւր շուրջ խմբ-
րէլ արդէն հոշակ ստացած գրագէտներ, այլ կը
շնամար գրաւել նոր սյուր, որ կարողանայ մշակել
անոնց գրիչներն, եւ փորձել անոնց ընդունակու-
թիւնները գրական այս կամ այն ճիւղի մէջ, եւ
որոնց ինք կու տար ուղղութիւնը: Մեծ յաջողու-
թիւն ունեցաւ Պր. Արծրունի իւր այս բազմազուտ
ձեռնարկութեան մէջ, որ նորա խմբագրական եւ
հրատարակատեսակն արժանացաւ նշանաւոր մի
գետի կը կազմէ: Այն գետ. աշխարհ կամ քիչ ծա-
նոթ գրիչներու մէջ Պ. Արծրունւոյ ուշագրութիւնը
գրաւեց Պարսկաստանէ գաղտնած գրագէտն, որ նոյն
ժամանակ կը հրատարակէր իւր ճանապարհորդու-
թեանց նկարագրութիւնը: Խորախոյս թէ բարոյա-
պէս եւ թէ ներքինապէս Պր. Արծրունի շնորհիւ
Բաֆֆիին, որ իւր ցոյն վայր ունեցած համեստ գոր-
ծունեութեան յաջողութիւնը կերպով ընդար-
ձակեց: Այն տասնամեայ ժամանակն որ Բաֆֆի կը
գործէր Մշակի մէջ, իրենք Նորա առաջին աշխա-
տակիցը, կը կազմէ նորա գրական փառաւոր գոր-
ծունեութեան բուն բեղմնաւոր ժամանակը: Նորա
ընթացիկ վիպասանութիւններն, որ մեր մէջ առա-
ջին տեղում կ'երեւան եւ որոնք պիտի դարէ ի
դար տարածեն հեղինակին լընդ հանրութենէն զեւ-
հատուած հոշակը, լոյս են տեսած մեծաւ մասով
այն տասնամեայ շրջանին մէջ: Բաֆֆիին հանձնար
մի է, որոյ մէջ արուեստականը շատ քիչ մաս ունի:
Նորա տաղանդաւոր գրիչն՝ աղբիւրն կ'առնու իւր
սկիզբն ալ վերին ալ: Եթէ է, կ'առնէ շատերը, Բաֆ-
ֆի բարձրագոյն կրթութիւնն առած լինել եւ փոքր
ի շատէ բազմակողմանի ուսում, որով կարողանա-
ր երոպական նշանաւոր վիպասաններն իրենց բնա-
զրէն կարգաւ եւ ուսումնասիրել, նա այսօր եւրո-
պական մտանշագրի հոշակ կ'առնեալոր: Բաֆֆիի
գիտել միայն հայերէն, ռուսերէն եւ պարսկերէն:

Բաֆֆի վիպասան է, բաւական ամբողջ նշանա-
կութեամբ, եւ կը շնչունի — Հայոց մէջ առա-
ջին վիպասանը: Նա կը գրէ թէ ներկայ, ժողովրդ-
ական եւ թէ նախին, պատմական կեանքէն: Այս
վերջին ճիւղը փորձած են եւ քանի մ'ուրիշ գրիչ-
ներ, որոնց մէջ նշանաւոր է ի Յովնակ-Հայոյ Ծիւրից,
(Հիշմանեան): Բայց որչափ ալ զայն զովէ նախին
Փոլին՝ «Գրիչըն», այսու ամենայնիւ Բաֆֆի գէթ
քանի մի աստիճան կը գերազանցէ այս ճիւղին մէջ
ալ զԾիւրից, որու գրականները, — ինչպէս երբեմն
Թ. Գաբուր, Թորոս Առաք, Թեոֆիլ Թեոֆիլ, —

(Հարսնաւիթի)

Վ. Յ. Յ.

ԳՐԱԿԱՆ

ԲՈՒՆՈՒՆՈՒՆ ԳՐԱԿԱՆԻԹԻՆԵՆ

Բ.

Յակոբ Մինիք-Յովնանյան. (Բաֆֆի):

Ուստիանանի Հայոց գրական ասպարիզին
վրայ երկու մեծ հանձնարներ կը դրուեն. մին՝ քաղ-
ցախաւ քննարկած բանաստեղծ եւ, Ռոմանիւ Պա-
լանեան, իսկ միւսը վեհմասն վիպասան, մեր ներ-
կայ յոգեւածի գիւտագիր, Պ. Յակոբ Մինիք-Յակո-
բեան, որ առ հասարակ ծանօթ է Բաֆֆի կեղծ ա-
նուան ներքեւ: Այս վերջնայ գրական բովանդակ
արժանաւորութիւնը մի անգամէն բացայայտելու
համար՝ բաւական լինի սակեւ, թէ՛ ոչ՝ որ չէ կար-
գացած Բաֆֆիի գրականները, այնպիսին չէ կարող
հայկական ժամանակակից գրականութեան ծանօթ
համարել ինքզինք: Ցանկաբարձ Հայերը Ռուսաս-